

6. Набиев Б. Великая Отечественная война и азербайджанская литература. Баку: «Наука», 1977. 330 с.
7. Оруджали Х. Великая Отечественная война и азербайджанская литература. Газета «Баку». 1 февраля 1978 г.
8. Шарифова С. Литературные и критические встречи Бакира Набиева. URL: <http://www.academia.edu/>.

УДК 82.512.161-3

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ «ЖІНОЧОГО ПИТАННЯ» В ЖІНОЧІЙ ТУРЕЦЬКІЙ РОМАНІСТИЦІ 1890–1910 РОКІВ

THE CONCEPT AND CONTENT OF THE “WOMEN’S QUESTION” IN THE FEMALE TURKISH ROMANTICISM OF 1890–1910

Демірезен І.О.,
асистент кафедри тюркології
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті на матеріалі турецьких жіночих романів періоду Танзимату Фатьми Аліє Ханім, Еміне Семіє та Фераджелі Сельми Ризи розкривається зміст поняття «жіноче питання», визначаються складники поняття та встановлюються фактори, що вплинули на виникнення цього питання в турецькій літературі 1890–1910 років.

Ключові слова: турецький роман, жіночий роман, феміністичний рух, жіноче питання, період Танзимату.

В статье на материале турецких женских романов периода Танзимата Фатмы Алие Ханым, Эмине Семие и Фераджели Сельмы Ризы раскрывается содержание понятия «женский вопрос», определяются составляющие понятия и устанавливаются факторы, повлиявшие на возникновение данного вопроса в турецкой литературе 1890–1910 годов.

Ключевые слова: турецкий роман, женский роман, феминистическое движение, женский вопрос, период Танзимата.

The article reveals the content of the notion “female question”, based on the material of the Turkish women’s novels of the period of Tanzimat, written by Fatma Alie Hanım, Emine Semie and Feraceli Selma Riza. It identifies the components of the concept of “female question” and factors that influenced the appearance of this issue in Turkish literature of 1890–1910.

Key words: Turkish novel, female novel, feminist movement, female question, Tanzimat period.

Постановка проблеми. Проблеми взаємодії чоловіка та жінки, розрізнення соціальних ролей і рівновага соціальних статусів обох статей були та залишаються одними з найактуальніших тем досліджень соціології, психології та філософії в усіх культурах. Вищезгадана тематика залишається нагальною та актуальною на теренах літератури. Виникненню поняття «жіноче питання» в літературознавстві передувала постановка проблеми розрізнення статі у розподіленні соціально-політичних ролей у соціумі, що, у свою чергу, не могло не відобразитися в художній літературі.

Період Танзимату в житті Османської імперії по праву вважається революційним періодом соціально-політичного життя в історії, адже з початку XIX століття в країні починаються активні соціально-політичні процеси, що проходять під гаслом «справедливості, свободи та рівноправ'я». Саме питання рівності стає одним із найбільш

нагальних у турецькій художній літературі другої половини XIX століття, а тому «жіноче питання» разом із іншими соціальними проблемами епохи набуває широкого розголосу. Отже, дослідження висвітлення «жіночого питання» в жіночій романістиці періоду Танзимату є актуальним.

Постановка завдання. Метою і завданням роботи є дослідження поняття «жіночого питання» в контексті турецької жіночої романістики 1890–1910 років.

Об'єктом дослідження стала турецька жіноча романістика 1890–1910 років, а саме – твори Фатьми Аліє Ханім «Уді», «Мухадарат», «Рефет», «Правда та вимисел», «Енін», «Жінка та Іслам», Еміне Семіє «Колодязь страстей», «Учителька», «Залишена» та Фераджелі Сельми Ризи «Ухуввет».

Предметом дослідження є розкриття змісту поняття «жіноче питання», визначення склад-

ників і встановлення факторів, що вплинули на виникнення цього питання в турецькій літературі 1890–1910 років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Жіноче питання» залишається актуальним у контексті вивчення феміністичної літератури вітчизняними та турецькими науковцями. Проблемою виділення поняття «жіночого питання» з рамок досліджень фемінізму в художній літературі на матеріалі сучасної української та зарубіжної прози зацікавлені Л. Білоус, М. Гововська, Н. Збронська, Я. Козачок, Н. Конепуд, І. Стешин, Л. Штохнам та інші дослідники. «Жіноче питання» в турецькій літературі досліджується в контексті вивчення феміністичної літератури, результати досліджень відображено в працях проф. Х. Емель Аші, проф. Ш. Курназ, проф. А. Нермін, проф. Б. Мікаїль, проф. М.В. Шенгюль, проф. Г. Гьокальп-Алпаслан, проф. Д. Ялчин-Челік. Науковий інтерес вищезазначених турецьких дослідників спрямовано на вивчення соціально-політичних умов виникнення та розвитку феміністичних рухів в Османській імперії та її правонаступниці – Турецькій республіці; вивчення суспільних і соціально-правових змін статусу жінки в Османській імперії, що знайшли відображення в художній літературі періоду Танзимату; періоду становлення Республіки.

Наукова новизна дослідження полягає у детальному аналізі поняття «жіночого питання» в контексті турецької жіночої романістики 1890–1910 років на матеріалі романів Фатьми Аліє Ханім, Еміне Семіє та Фераджелі Сельми Ризи; визначенні ряду особливостей імплементації «жіночого питання» в жіночому романі періоду модернізації Османської імперії.

Виклад основного матеріалу. Століттями під впливом культури та релігії жінка в Османській імперії була відсторонена від суспільно-політичного життя. Права та свободи, що надавалися чоловікам, були недоступними для жінок. Соціально-правову арену Османської імперії було створено на основі релігійних та культурних настанов і заборон, що засновувалися на законах шаріату. Регулювання сімейних правовідносин і здійснення правосуддя здійснювалося за посиланням виключно на релігійні канони ісламу, що означало неможливість розлучення жінки за власним бажанням, відсутність права для матері отримати роль опікуна власної дитини після смерті батька, відсутність можливості бути правонаступницею в отриманні спадку після смерті чоловіка чи батька родини.

Заборони та утиски жіночої статі були відчутними також у соціальному житті суспільства. За жінкою, яка не мала права на здобуття освіти на рівні з чоловіками, традиційно було закріплено кілька жіночих ремесел, якими вона могла займатися, такі як ткацтво та шиття, які, проте, не приносили великого матеріального прибутку. Отже, жінка сприймалася як «невидимий» елемент суспільства, що мав обов'язок займатися виключно побутовими проблемами, та, найголовніше, відповідати за продовження роду.

У XIX столітті в Османській імперії починаються деструктивні процеси, виникає національний рух, поняття «незалежність», «рівноправ'я» та «справедливість» набувають широкого розголосу в суспільстві. У рамках процесу імплементації інновацій було внесено позитивні зміни, що стосувалися гендерних соціально-правових відносин. У 1842 році було відкрито першу школу акушерства для жінок. У 1859 році в Стамбулі було відкрито початкові школи для дівчат. У 1844 року вперше під час перепису населення поряд із категоріями «мусульмани» та «не мусульмани» була внесена окрема категорія «жінки». У 1858 році разом із прийняттям «Закону про земельну власність» жінки отримали право отримувати спадок, право ділити спадок на рівні зі спадкоємцями-чоловіками частини. Хоча із прийняттям нової Конституції 1876 року правовий статус жінки в суспільстві було дещо покращено, в галузі цивільного права змін не відбулося. Регулювання сімейних правовідносин відбувалося на основі законів шаріату. Кроком уперед нової Конституції стала стаття 114, за якою закріплювалося положення про обов'язкову початкову освіту. Проте важливо зауважити, що позитивні наслідки реформування стосувалися більшою мірою жіночого населення Стамбулу, більшість вищезазначених змін не стосувалися провінційних регіонів країни [7].

Розголос та активне обговорення «жіночого питання» в Османській імперії розпочинається з публікацій суспільних діячів на сторінках популярних періодичних видань «Тераккі», «Терджуман-і Ахваль» і «Тасвір-і Енкяр». Особливістю виникнення «жіночого питання» в турецькій літературі є той факт, що вперше про проблеми такого роду заговорили активістичоловіки Ахмед Мітхат Ефенді, Шемседін Самі та Тевфік Фікрет, Махмуд Есад, Намик Кемаль, які у своїх публікаціях наголошують на питанні надання жінці права на освіту та працю. «Жіноче питання» має місце також у романістиці, наприклад у першому турецькому романі «Закоханий

Талят і Фітнат» автор твору Шемседін Самі не лише критикує одруження за допомогою кумівства, але й наголошує на відсутності права вибору в питанні одруження в жінок. До того ж автор не дарма створює жіночий образ учителя Рагібе Ханім, яка навчає Фітната читанню та письму. У романі «Фелатун Бей та Рахим Ефенді» автором піднімається проблематика класу наложниць, наголошується на необхідності скасування рабства як класу.

Ахмед Мітхат Ефенді у своєму листуванні з Фатьмою Аліє неодноразово наголошував на тому, що видання газет і журналів, присвячених жіночій аудиторії, не тільки залучить суспільство до розгляду проблем жіноцтва, а також надасть змогу жінкам подивитися на своє життя з іншого боку.

Поняття «жіночого питання» у вітчизняному та турецькому науковому дискурсі визначаються майже тотожно. Наприклад, у вітчизняних словниках під «жіночим питанням» розуміють «певне специфічне коло проблем, які безпосередньо пов'язані зі статевою та іншою нерівністю жінок у суспільстві, державі, і дискусії, які ведуться з метою пошуку шляхів вирішення цього питання» [1]. У дослідженнях турецьких науковців «жіноче питання» розкривається двояко: 1) «власне питання, що пов'язані із зміною ролі та місця жінки в патріархальному суспільстві, та методи їх вирішення» [14]; 2) «коло проблем, що пов'язане із обмеженнями та соціальною нерівністю жінки в ролі члена суспільства» [9].

Варто зауважити, що треба розмежувати поняття «жіноче питання» в літературі від феміністичних ідей і мотивів, коли йдеться про турецьку жіночу романістику кінця XIX – початку XX століття. Історія феміністичного руху нараховує близько двох століть. Вже у XVIII столітті у Франції Олімпія де Гуж подала до конвенту «Декларацію прав жінок і громадянок», де, зокрема, говорилося: «Жінки мають право виходити на шибеницю, отже, вони можуть виходити на трибуну» [8, с. 46]. Тобто вже тоді фемінізм у Європі набував суспільного розголосу та політичного статусу. Проте найбільшого поширення цей рух здобув у США та Великій Британії. Своєрідним символом феміністичного руху стала «Суспільно-політична унія жінок» (“Woman’s Social and Political Union”), що поставила за мету здобуття жінками виборчого права [10, с. 48].

Тоді як в Європі на початку XIX століття існував феміністичний рух, жінки активно обстоювали свої права, в Османській імперії рух за права жінок існував лише на сторінках періодичних

видань. Рух за права жінок в Османській імперії протікав у досить латентній формі.

Фатьма Аліє Ханім, Еміне Семіє та Сельма Риза походять із заможних родин суспільно-політичних діячів XIX століття. Фатьма Аліє Ханім та її сестра Еміне Семіє народилися в сім'ї відомого історика й політичного діяча Ахмета Джевдета Паші. Джевдет Паша, будучи дослідником і письменником, приділяв багато уваги донькам, намагаючись залучити майбутніх письменниць до мистецтва й літератури. Батько Сельми Ризи був дипломатом, а молодший брат письменниці – один із лідерів партії «Нові Османи», який згодом переїжджає до Парижа і забирає із собою молоду Сельму, яка першою із турецьких жінок отримує освіту в Сорбонському університеті.

Тісно спілкуючись із друзями родини, активістами та суспільними діячами, Ахмедом Мітхадом Ефенді, Ахмедом Ризою Беєм, письменниці розгортають роботу, протилежну класичному феміністичному руху. Жінки-активістки не борються за надання прав і визнання жінки рівноправним членом суспільства. Вони починають із пояснення жіночому населенню суті соціально-політичних змін і законів, що вже внесли певні права для жінок у суспільно-правових відносинах.

На відміну від феміністичного руху, письменниці отримували підтримку серед чоловічої частини інтелігенції. Наприклад, в одному з листів до Фатьми Аліє Ахмед Мітхад пише таке:

«Пояснення, що означає бути жінкою, потребують не тільки чоловіки, але й самі жінки. Ми маємо писати, щоб створити атмосферу живого спілкування на теми, що давно турбують жіноцтво. Як відомо, те, що набуває розголосу, має шанс на вирішення, покращення й удосконалення...» [8, с. 63].

Тож уперше в історії турецької літератури, на противагу літературі чоловічій, з'являється жіноча література, за допомогою якої в період Танзимату активно ведеться діалог із читачами, завдяки чому автори розтлумачують необхідність змін соціальних ролей і статусів обох статей суспільному житті.

Детально вивчаючи жіночу романістику 1890–1910 років, можна виділити три найактуальніші питання, до яких письменниці постійно апелювали у своїх творах:

- 1) питання заміжжя;
- 2) питання освіти та працевлаштування;
- 3) питання класу наложниць.

Внесення перших позитивних змін у правову систему Османської імперії звернули увагу на актуальність вищезазначених проблем, що були

зумовлені насамперед відсталістю сімейно-правового кодексу, відсутністю середніх і вищих освітніх закладів для жінок, наявністю реліктового класу жіночого рабства.

– *Питання заміжжя.*

У романах Фатьми Аліє Ханім «Мухадарат», «Правда та вимисел» та «Енін», у романі Сельми Ризи «Ухуввет» та романі Еміне Семіє «Колодязь страстей» піднімаються питання одруження, стосунків між нареченими до весілля, кохання в шлюбі та одруження за допомогою кумівства.

Однією з причин нещасливого одруження, згідно з роботами письменниць, є заборона на побачення та зустрічі молодих перед весіллям. Здебільшого заручені не мали жодних контактів один з одним до весілля. У романі «Правда та вимисел» з уст головної героїні лунає: *«Якщо я не можу прийняти рішення щодо мого ставлення до друга родини, з яким я виросла разом і знала його ще дитиною, то як я можу бути впевнена щодо чоловіка, якого я бачу вперше в моєму житті?»* [4, с. 82].

Схожі думки знаходимо у романі Сельми Ризи «Ухуввет»: *«Коли я запитала, з ким мене збираються заручити, вони [батьки] глянули на мене так, неначе намагалися поглядом переконати мене у своєму праві володіти мною»* [11, с. 61].

Іншим важливим питанням інституту шлюбу стають шлюбні угоди за посередництвом сватів. Письменниці піддають критиці роль сватівства. Саме тому у романі Фатьми Аліє Ханім «Уді» головна героїня на ім'я Бедіа, отримує право на вибір майбутнього чоловіка: серед двох претендентів на руку дівчини – заможного торговця літнього віку та молодого військового – Бедіа обирає молодого й привабливого Маїла та знаходить щастя у шлюбі. У романі Еміне Семіє «Колодязь страстей» Резіху видають заміж силою, знайшовши їй партію за посередництвом свахи. Героїня так і не стає щасливою у шлюбі, покохавши іншого, не може розлучитися з власним чоловіком.

Питання розлучення також піднімається майже в кожному романі авторів. Основною причиною розлучення письменниці називають проблему неправильної інтерпретації права чоловіків на полігнію. Наприклад, у романі «Мухадарат» натрапляємо на таку думку: *«Справжня мусульманка має мати право вибору: чи ділити її чоловіка з іншою чи, розлучившись із ним, одружитися з іншим. Шаріат суворо забороняє зради, його закони спрямовані на запобігання народженню дітей без батьків. Якщо ж чоловік багатиме ще одну дружину, то він має залишити за першою право обирати власну долю...»* [2, с. 56].

Автори також критикують неприйняття суспільством розлучення з боку жінки, сприймаючи цей факт як величезну ганьбу. Саме тому більшість героїнь романів ідуть від чоловіків через ряд причин і знаходять у собі сили забезпечувати себе самотійно. У романі «Мухадарат» Фазила розриває заручини, дізнавшись про зраду Мукаддема, у романі «Уді» Бедіа вимагає від чоловіка розірвання шлюбу, дізнавшись про ще одну дружину, у романі Фатьми Аліє Ханім «Рефет» головна героїня залишає дім покійного чоловіка, щоб жити самотійним життям, у романі Фатьми Аліє Ханім «Ухуввет» Сабіха зі старшою дочкою Меліхою залишає дім чоловіка та переїжджає у Бейрут, де розпочинає нове життя.

– *Питання освіти та працевлаштування.*

Однією з головних причин, що ускладнює отримання права жінки на самотійне життя вбачається авторками у відсутності базової та спеціальної освіти для жіноцтва та, як наслідок, у відсутності працевлаштування.

Довгий час освіченість жінки залежала від рішення чоловіка чи батька. Чоловіки мали право заборонити читати чи вивчати мови (як це було у випадку самої Фатьми Аліє), у плані освіти жіноцтво не мало право приймати рішення самотійно: *«Жінки навчалися лише для того, щоб мати змогу підтримувати розмову із чоловіком, і вивчали французьку мову, аби не посоромити чоловіка перед іноземними гостями»* [10, с. 45–50].

Проте не варто забувати про те, що домашнє навчання для жінок було доступним лише для заможних і знатних родин, тоді як у провінційних регіонах Османської імперії питання про елементарну базову освіту для дівчат навіть не піднімалося.

Фатма Аліє Ханім та Еміне Семіє у своїх творах торкаються питань освіти. У романах «Правда і вимисел», «Мухадарат» та «Уді», «Учителька» письменниці змальовують портрети високоосвічених і вихованих молодих осіб, що знають іноземні мови, цікавляться літературою та мистецтвом. У цих романах головні герої хоч і здобули освіту в домашніх умовах, вони ніяким чином не поступаються у своїх знаннях перед чоловіками, що навчалися в спеціальних навчальних закладах.

Наприклад, у романі Фатьми Аліє Ханім «Мухадарат» Фазила, сповнена надії поспілкуватися зі своїм чоловіком про мистецтво й літературу, розчаровується, коли розуміє, що він не цікавиться цими темами, до того ж не знається на мистецтвах. У романі Фатьми Аліє Ханім «Уді» головна героїня після одруження з Маліком

бажає продовжити розвивати навички гри на уді¹, проте Малік не поділяє жаги дівчини до музики й не підтримує її починань. У романі Еміне Семіє «Учителька» змальовується портрет жінки-викладача, яка прагне до духовного збагачення та отримує задоволення від своєї роботи. Письменниця наголошує на тому, що людина не може жити без знань, а розвиток і пізнання є невід'ємною частиною її життя: *«Людина схожа на коштовний камінь, який без огранювання хоч і є коштовним, проте залишається непоміченим певний час. Проте тільки-но ми спробуємо відшліфувати якусь його сторону, камінь заграє новими барвами. Як і людина, що стає на шлях пізнання, кожного нового дня сповнюється новими думками й роздумами...»* [13, с. 8].

Найпоказовішим твором, що торкається теми освіти, є роман Фатьми Аліє Ханім «Рефет», у якому головна героїня не тільки навчається в школі для дівчат, але й, незважаючи на всі труднощі, здобуває професію викладача.

Аналізуючи твори письменниць можемо сформулювати ідеальний тип освіченої жінки 1890–1910 років, яка грає на музичних інструментах, багато читає та володіє іноземними мовами, знається на природничих науках, проте поряд з європейською освітою обов'язково вивчає Коран і власну релігію. Посилаючись на вищезазначені твори, визначаємо професії, які, на думку авторів, є прийнятними для жіночої статі: вчитель, медична сестра, кравчиня.

Письменниці наголошують на важливості отримання професії для жіноцтва, адже, на їхню думку, *«подружні клятви виголошуються не через безмежне кохання до свого чоловіка. Зовсім ні. Жінки знають: якщо одного разу чоловік залишить їх, вони не зможуть прожити без допомоги інших і дня, не маючи жодної професії, навичок чи вмінь...»* [4, с. 116].

Проте Фатьма Аліє йде далі та заявляє про обмеження, через які жінка не може реалізувати себе, наголошуючи на тому, що традиційні ремесла, які віками вважалися жіночими, ні не приносять достатнього прибутку, ні не є престижними в суспільстві: *«Урешиті-решит жінці не залишається нічого, як займатися шиттям і пранням. Неможливо прожити за ті мізерні гроші, що вона отримує від прання чи в'язання кофтини, чи шиття плаща»* [4, с. 106].

Ідеальним показовим образом працюючої жінки стає Рефет із однойменного роману, яка,

заробляючи мізерні кошти шиттям і пранням, вкладає їх в освіту своєї доньки, яка згодом стає викладачем.

– *Питання класу наложниць.*

Питання класу наложниць є найбільш неоднозначним з усіх «жіночих питань». Ця проблема активно обговорювалася в газетах «Тержуман-і Ахваль», «Сафахат» і «Сабах» Ахмедом Мітхадом Ефенді, Самі Пашазаде Сезаї, Реджазаде Махмуд Екремом і Шемседдіном Самі [7, с. 148]. Самі Пашазаде Сезаї завершує роман «Сергюзешт», у якому розповідає історію наложниці на ім'я Дільбер, яка ще в дитинстві була викрадена, привезена до Османської імперії й продана в заможний дім як наложниця, що породжує довгострокові дибати з приводу необхідності надання вольностей рабіням.

Тема рабства знайшла відображення в романах Фатьми Аліє Ханім, Еміне Семіє та Сельми Ризи. Досліджуючи твори, можна виокремити декілька типів рабінь: наложниця (жінка, що перебуває на утриманні знатного чи заможного чоловіка), калфа (досвідчена наложниця, що отримала право керувати роботою інших наложниць у домі) та одалик (рабиня, що належить одному з чоловіків родини).

У романі «Жінка та іслам» Фатьми Аліє Ханім мадам Ф. цікавиться, хто є тією особою, яка не поводить, як інші жінки, яка не вітається з гостями й постійно турбується про інших: тримає парасольку, приймає верхній одяг тощо. До того ж мадам Ф., побачивши калфу з її прикрасами й гарним вбранням, приймає її за господиню дому й вітається з нею. Справжня господиня дому пояснює, що *«калфа – мати наложниць. Вона ж робить зачіски та шиє вбрання. Вона також контролює роботу наложниць, слідує за чистотою дому. На ній тримається весь маєток, тому господарі дарують їй дорогі подарунки»* [3, с. 67].

У тому ж романі мадам Ф. під час вечері цікавиться, чи дійсно наложниць купують і продають. Фатьма Аліє Ханім говорить про те, що наложниці можуть не тільки бути проданими й купленими, але й можуть отримати право бути вільними після довгих років праці. У романі мадам Ф. піднімає питання різниці між наложницею та прислугою. Згідно з романом «Жінка та Іслам», *«прислугу винаймають на певний термін, за виконання роботи вона отримує раніше оговорену суму. Проте наложниця обирається на довгий період без певної оплати за роботу. Однак, згідно із шариатом, через сім років після купівлі наложниці рабиню потрібно зробити вільною чи перепродати...»* [3, с. 14–15].

¹ Уд – турецький народний струнний щипковий музичний інструмент у формі лютні.

Важливо зазначити, що в романі «Жінка та іслам» Фатьма Аліє Ханім не торкається теми отримання свободи рабами. Зокрема, письменниця говорить про те, що статус наложниці є вищим від статусу робітниці за винаймом, запевняє в тому, що господарі дому ставляться до наложниць майже як до рідних дітей, наполягає, що наложниця має право вибору господині й відмови від служби через певний час. У романах Фатьми Аліє Ханім, на відміну від романів Еміне Семіє та Сельми Ризи, майже неможливо знайти підступних героїнь-наложниць і лихих власників рабинь, лише в романі «Мухадарат» розкривається образ підступної наложниці Рефтар.

Фатьма Аліє Ханім дивилася на проблему наложництва однобоко, не вбачаючи проблеми в класі наложниць як такому, вона зупиняється лише на аналізі людських якостей прислуги, зображеної в романах із метою висміювання негативних сторін людського характеру.

На протигагу поглядом Фатьми Аліє Ханім, Еміне Семіє в романах «Залишена», «Викладачка» та «Колодязь страстей» проблеми класу наложниць, калф та одалик розкриває більш широко. У романі «Залишена» зображена Мемуне, яка, будучи вигнаною чоловіком, змушена продатися в рабство. У творі критикується не тільки рішення продатися добровільно у рабство, а також і висміювання суспільством статусу рабині. У романі «Ухуввет» Сельма Риза наголошує на правовій незахищеності як рабинь, так і їхніх дітей. Головний герой роману «Ухуввет» Мюршід, незважаючи на те, що наложниця має дитину від нього, вирішує продати її, не беручи до уваги умовляння наложниці: «...Дитина ця – моя, чому вона втручається? Вона джаріє. Якщо забажаю – продам чи зможу вигнати... яке в неї право щось говорити? Звісно. Вона хоче залишитися в маєтку. В домі і так вже багато жінок, і її залишити?» [11, с. 32].

У романі «Колодязь страстей» Еміне Семіє досить широко змальовує життя рабинь, які втратили господарів і були залишені на ласку долі.

Автор із вуст Саміхи Бея, який не шкодує грошей і подає таким жінкам милостиню, підсумовує: «Як же має бути, мій пане? Чи це не ми є тими, хто кинув напризволяще цих жінок в бідності, голоді... вмирати... Такі порядки є в яких світових країнах? Ми нарікаємо на аморальність в Європі, проте викидаємо на вулицю цих бідолах, без права на прихисток, без права на шмат хліба та ліки...» [12, с. 236].

Висновки. «Жіноче питання», що було зумовленим першими суспільно-політичними змінами в Османській імперії, в турецькій жіночій романістиці набуває широкого розголосу з кінця XIX століття. Відкриття перших шкіл для дівчат і внесення змін до цивільно-правового кодексу Османської імперії викликали необхідність до роз'яснення вищезазначених нововведень як для чоловічої, так і для жіночої частини населення. Поряд із творами відомих романістів епохи Танзимату вперше в турецькій літературі з'являється жіноча проза, яка хоча і не може трактуватися як феміністична, проте безпосередньо пов'язана із «жіночим питанням». Завдяки жіночій романістиці 1890–1910 років ведеться діалог із читачками і розтлумачується необхідність змін соціальних ролей і статусів обох статей у суспільному житті. Вивчаючи романи Фатьми Аліє Ханім, Сельми Ризи та Еміне Семіє, можна виділити три найактуальніші питання, до яких письменниці постійно апелювали у своїх творах: питання заміжжя, питання освіти та працевлаштування і питання класу наложниць. Письменниці намагаються переконати читача, що саме традиції та старомодний погляд на жіноцтво є найбільшою перепорою на шляху до соціалізації жінки. На сторінках своїх творів автори переконують у важливості освіти та працевлаштування для жінок і надання вольностей для класу рабинь. У своїх романах письменниці не оминають питання, пов'язані з одруженням, подружнім життям і розлученням, наголошуючи на тому, що деякі традиції та суспільно-правові норми є реліктовими й потребують модернізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лесин В., Пулинець О. Словник літературознавчих термінів. Київ, 1971. 485 с.
2. Aliye Hanım Fatma (sadeleştiren: Osman Sevim). Muhadarat. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015. 400 s.
3. Aliye Hanım Fatma (sadeleştiren: Prof. Dr. Hülya Argunşah), Nisvan-ı İslam. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012. 152 s.
4. Aliye Hanım Fatma, Ahmed Mithat (sadeleştiren: Yrd. Doç. Dr. Hülya Argunşah). Hayal-i Hakikat. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012. 79 s.
5. Aliye Hanım Fatma (sadeleştiren: Yrd. Doç. Dr. Şahika Karaca). Udi. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012. 155 s.
6. Aliye Hanım Fatma. Enin. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012. 316 s.
7. Berkes Niyazi. Türkiye'de Çağdalaşma. İstanbul: Bilge Sanat Kültür, 2000. 410 s.

8. Demirdirek Aynur. Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi. Ankara: Ayizi Yayınları, 2011. 267 s.
9. Karaalioğlu S. Ansiklopedik edebiyat sözlüğü. 1969. 864 s.
10. Kurnaz Şefika. Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839–1923. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015. 288 s.
11. Rıza Selma. Uhuvvet (Osmanlıcadan sadeleşiren: Nebil Fazıl Alsan). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999. 472 s.
12. Semiye E. Gayya Kuyusu. Ankara: Homer Yayınları, 2015. 250 s.
13. Semiye E. Muallime. Hanımlara Mahsus Gazete. 1899. № 17. S. 8.
14. Semiye E. Sefalet. Ankara: Antik Yayınları, 2017. 256 s.
15. Türkçe Dil Edebiyat Sözlüğü. Ankara: Papatya yayıncılık, 2012. 256 s.

УДК 821.512

ТРАДИЦИИ И НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПОЭМЫ

TRADITIONS AND NEW TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE AZERBAIJANI POEM

Касумлу Гюльнар Вагиф кызы,
*докторант отдела литературной критики
Института литературы
Национальной академии наук Азербайджана
г. Баку, Азербайджанская Республика*

В статье исследуется развитие жанра азербайджанской поэмы в период независимости страны. В ряде поэм рассматриваются традиции и новые тенденции. Для этого анализируются художественные произведения и научные исследования. На основе конкретных примеров исследуются этапы развития современного жанра поэмы. Азербайджанские поэмы, написанные за годы независимости, также включают в себя тематику посвящения. Несколько поэм интерпретируются в соответствии с их тематикой и художественными особенностями. Исследованы уровень мастерства и языковые особенности поэм. Учитываются различия между классическими азербайджанскими поэмами и современными произведениями.

Ключевые слова: развитие стихов, период независимости, художественное творчество, поэт.

У статті досліджується розвиток жанру азербайджанської поеми в період незалежності країни. У ряді поем розглядаються традиції та нові тенденції. Для цього аналізуються художні твори та наукові дослідження. На основі конкретних прикладів досліджуються етапи розвитку сучасного жанру поеми. Азербайджанські поеми, написані за роки незалежності, також містять тематику посвяти. Кілька поем інтерпретуються відповідно до їхньої тематики та художніх особливостей. Досліджено рівень майстерності та мовні особливості поем. Враховуються відмінності між класичними азербайджанськими поемами і сучасними творами.

Ключові слова: розвиток віршів, період незалежності, художня творчість, поет.

The article reviews the development of the Azerbaijani poem in the period of the country's independence. Traditions and new trends are examined in a number of poems. For this, artistic works and scientific research are considered. Based on the specific examples, the article analyzes the stages of development of the modern genre of the poem. Azerbaijani poems, written over the years of independence, also include the subject of initiation. Several poems are interpreted in accordance with their themes and artistic characteristics. The article studies the level of mastery and language features of the poems died. The differences between the classical Azerbaijani poems and modern works are taken into account.

Key words: poetry development, independence period, artistic creativity, poet.

Идейное содержание советской поэмы. Учитывая, что Азербайджан был в составе СССР более семидесяти лет, литературу того периода справедливо назвать советской литературой. Среди писателей, творивших в Советском Союзе и доживших до периода независимости, не

было тех, кто не носил бы на себе отпечаток того времени.

Это подтверждает мысль о том, что литература, возникшая в период независимости, была зарождена на национальной почве ещё со времён Советского Союза. Так, Н. Джаббарлы подчер-